

Neden 1900'lerle birlikte sosyologlar kentsel çevrenin olumsuz ve yabancılaştırıcı etkileri üzerinde durmaya yöneldiler? Bunlardan biri olan Georg Simmel neden modern kent yaşamını bir "hesaplama" etkinliğine ya da "kaçı?" sorusuna indirgedi? Bugün için neden hala yabancılaşma sorunu kent yaşamının ayrılmaz bir parçası olmaya devam ediyor? Neden bazı kentler büyüyüp gelişirken bazıları ise devamlı olarak geriliyor? Ya da neden kentin belli parçaları altyapı ve sosyo-kültürel olanaklar bakımından bir 'cennet' iken bazıları çöküntü alanları haline geliyor? Tüm bu soruların yanıtı kapitalizm ile kent arasındaki ilişkide saklı. Marksistler açısından kentsel çelişki ve değişimin incelenmesinin neden önemli olduğu sorusunun yanıtı da öyle. Kent mekanını sınıf mücadelesi açısından önemli kılan da yine kapitalizm ve kent arasındaki bu ilişki. Dolayısıyla *Praksis*'in bu sayısında, kent çalışmalarının bir yüzü, yukarıdaki soruların da yöneldiği biçimde, kent mekanının kapitalizm tarafından nasıl biçimlendirildiği ve dönüştürüldüğünü deşifre etmekse, diğer yüzü de bu mekanın sınıf mücadelesi açısından sunduğu olanaklara dikkat çekmek olmalıdır düşüncesiyle bir hazırlık yapmaya çalıştık.

H. Tarık Şengül'ün **Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı** başlıklı yazısı, bir anlamda bu ikinci boyuta ilişkin genel bir çerçeve çiziyor. Bu makale, Marksizmin kent mekanı ile olan tarihsel ilişkisini, sınıf mücadelesi ve sınıf oluşum süreçleriyle ilişkilendirerek tartışmayı hedefliyor. İlk olarak, Marx ve Engels'den başlayarak Marksizmin kent mekanı ile olan ilişkisinin dönüşümü sınıf oluşum süreçleri merkeze alınarak gözden geçiriliyor ve bu yapılırken bir yandan da söz konusu mirasın sınırlılıkları ve açılımlarına dikkat çekiliyor. Yazı, Marksist yazındaki tartışmaların kuramsal bağlamını tanımlamakla kalmayıp sınıf oluşum sürecinde kent mekanının ne tür bir rol üstlendiğini de ayrıntılı olarak tartışıyor. Marksist kuramcılarının kent sorununa farklı yaklaşımları bulunmakla beraber, bu kuramcılarının kentsel mücadelelerin sınıf mücadelesine nasıl eklem-

lenebileceği konusundaki sessizlikte ortaklaştığını dile getiren yazı, bu iki alan arasındaki ilişkinin kent mekanı bağlamında nasıl kurulabileceğine ilişkin değerlendirmelere de yer verdiği için ayrıca önemli. Bu değerlendirmelerin çıkış noktasını ise sınıf oluşum sürecini üretim ilişkilerindeki konumun doğal bir uzantısı olarak görmeyip, bu süreci üretim ve yeniden-üretim süreçleri arasındaki ilişki üzerinden tanımlayan bir bakış açısı oluşturuyor.

Sanayisizleşme Süreci ve Kentler başlıklı ikinci yazımız Melih Ersoy'a ait. Neo-liberal politikaların egemenliğindeki 1980 ve 1990'lı yıllarda, özelleştirme ve sanayisizleşme yönündeki ekonomi politikalarının, bu sürecin yaşandığı ülke toplumlarını, başta çalışan sınıflar olmak üzere derinden etkilemiş olduğunu belirten Ersoy, yazısında öncelikle bu sürecin Batı'da yaşadığı serüven üzerinde duruyor ve sanayi kesimindeki istihdam payının düşüş nedenleri ile hizmetler kesimindeki yükseliş sürecini gelişmiş Batı ülkelerindeki veriler çerçevesinde ele alıyor. Sanayisizleşme sürecinin mekansal boyuttaki yansımalarını da tartışan yazı son olarak bu sürecin yerel topluluklar üzerindeki etkileri üzerinde duruyor. Gelişmiş ülkelerde yaşanan sanayisizleşme sürecini ve bu sürecin yerel topluluklar üzerinde yol açtığı tahribatı, bu ülkelerde yapılmış ampirik çalışmaların bulgularıyla ortaya koyan bu yazı, özelleştirme ve benzeri politikalarla Türkiye'nin de itilmekte olduğu bir süreç olan sanayisizleşmenin olumsuz sonuçları hakkında bir öngörü sağlaması açısından oldukça değerli.

Sonraki üç yazımız da, kapitalist ekonominin 1970'lerdeki yapısal krizinin gündeme getirdiği dönüşümlerin (kentsel) mekansal düzeydeki sonuçlarının farklı boyutları üzerinde odaklaşıyor. Bunlardan ilki olan Faruk Ataay'ın **Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü** yazısı, dünya ve Türkiye ekonomisinde 1970'lerin sonlarından bu yana gerçekleşen dönüşümlerin yerleşim sistemine etkilerini inceliyor. Ataay yazısında, sermayenin yeniden yapılanma süreçlerinin yerleşim sisteminin dönüşümünün çözümlenmesinde de anahtar role sahip olduğu tezini nicel verilere dayalı somut analizlerle göstermeye çalışıyor. Türkiye ekonomisinin asıl gelişme kutbunu Marmara ve Ege bölgelerindeki illerin oluşturduğunu ve 'yeni sanayi odakları' olarak adlandırılan illerin paylarının henüz önemli boyutlara ulaşmadığını ortaya koyan göstergelerle Ataay'ın çalışması konuyla ilgilenenler açısından bir kaynak niteliğinde.

Türkiye Kentlerinde Son Yirmi Yılın Bilançosu başlıklı yazısıyla Ali Ekber Doğan, dışı açılma ve liberalleşme politikalarının egemen olduğu bu süreçte, Türkiye kentleşmesinin nasıl bir gelişme gösterdiğini uluslararası ve ulusal ölçekte sermaye birikim süreçleri açısından meydana gelen iki önemli değişme çerçevesinde inceliyor. Neo-liberal ekonomi politikaları ve buna koşut olarak sermayenin üretken yatırımlardan kentsel rant alanlarına yönelmesi söz konusu iki değişmedir. Yazı bu belirleyenler çerçevesinde, 1980’den günümüze Türkiye kentlerinin ekonomik, demografik ve yönetsel yapısında yaşanan gelişmelerin ve bunların sosyo-mekansal etkilerinin irdelendiği toparlayıcı bir çalışma olması açısından oldukça yararlı.

Son yirmi yılın kentleşme sürecine ilişkin üçlemenin son yazısını ise Sevilay Kaygalak’ın **Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması** başlıklı makalesi oluşturuyor. Günümüz kentlerinde yoksulluğun mekansal olarak yoğunlaşmasında göçün rolünü araştıran bu yazı, öncelikle son yıllarda akademinin gündemine girmiş olan “yeni kentsel yoksulluk” olgusunu ele alıyor. Söz konusu olgu ile göç arasındaki ilişkinin tartışıldığı genel bir çerçevenin ardından Türkiye’de neo-liberal ekonomi politikalarının kentte yaşayanların büyük bir bölümü üzerindeki yoksullaştırıcı etkileri ve bunun mekansal yansımaları üzerinde duruluyor. Yazıda ayrıca bu temel izlek çerçevesinde Mersin kentinin bir mahallesinde yapılmış olan bir alan araştırmasının bulguları tartışılıyor. Kaygalak’ın yazısı, Türkiye’de 1990’lardan beri yaşanan yakıcı bir sorun olmasına karşın akademide yeterince ele alınmamış bir konu olan zorunlu göç olgusunu da konu edinmesi; göçün yoksullukla ilişkisini kültürel ve sosyo-psikolojik faktörleri merkeze koyan yaklaşımlardan farklı olarak, yoksulluğun mekansal yoğunlaşması ve sınıf oluşumları çerçevesinde maddeci bir bakışla ele alması bakımından ön açıcı bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

Sevilay Kaygalak’ın yazısında sosyal adalete yapılan vurgu, David Harvey’in “Sınıf İlişkileri, Sosyal Adalet ve Farklılık Politikası” adlı makalesinde teorik ve politik bağlamına kavuşuyor. Harvey yazısında günümüz kent çalışmaları literatüründe de oldukça baskın bir hale gelmiş olan postmodern ve post-yapısalcı yaklaşımları eleştirirken alternatif bir sosyal adalet kavramsallaştırmasının ipuçlarını veriyor. Somut, tarihsel bir örneği (Amerika’da Kuzey Carolina’da küçük bir kasaba olan Hamlet’te bulunan Imperial Foods fabrikasında 1991 yılında çıkan ve 26

işçinin ölümüne yol açan yangını) incelemekle yazısına başlayan Harvey, bu bağlamda 'kimlik', 'toplumsal cinsiyet', 'etnisite', 'ırk', kısaca 'farklılık' politikalarının ortaya çıkışının maddi ve tarihsel önkoşullarını ve siyasi sonuçlarını gösterirken, aynı zamanda bu yaklaşımlarla felsefi bir hesaplaşmaya da giriyor. Harvey'in temel olarak sosyal adalet kavramı çerçevesinde yürüttüğü bu tartışma biri teorik diğeri politik diyebileceğimiz iki temel eksen etrafında geliyor. Birinci eksen, postmodern ve post-yapısalcı 'sosyal adalet' kavramsallaştırmalarını eleştirerek, onları içerip aşan ve Harvey'in ifadesiyle 'coğrafi ve tarihsel materyalizmin çağdaşlaştırılmış bir biçimini temel alan' bir epistemolojinin ana hatlarını veriyor. Harvey'e göre, herhangi bir sosyal adalet normunun evrensel olma iddiasını ve konumlanmışlığını yadsıması teorik olarak olanaksız olduğu gibi, politik olarak da anlamsızdır. Ana-akım postmodern yaklaşımlara alternatif olarak Harvey, sosyal adaletin evrensel normlarının tikelliklerle diyalektik ilişkisi içerisinde ve sınıf ilişkileri temelinde tanımlanması gerekliliğine işaret ediyor. İkinci eksen ise, politik olarak hala neden sınıf temelli bir siyasetin gerekli olduğunu bize bir kez daha gösteriyor. Zira Hamlet yangınında ölenler kadın ya da Amerikalı siyah olmaktan çok işçiydiler ve ancak sınıf temelli bir siyaset onların ölümüne engel olabilirdi.

Harvey'in 'farklılık' politikalarıyla, bunların ortaya çıkışının maddi ve tarihsel önkoşullarını ve siyasi sonuçlarını göstererek girdiği felsefi hesaplaşma, Emre Arslan'ın yazısının da özünü oluşturuyor. Bu iki yazı, kentsel çelişkileri sınıfsal çelişkilerden ayrı tutarak siyasetin merkezine kimlik politikasını koyan bir epistemolojik ve siyasal duruşun ürünü olan 'farklılık' politikalarına karşı anlamlı bir tartışma yürütüyor. Arslan makalesinde etnisite, çok-kültürcülük ve diaspora kavramlarının yaygın bir kullanıma ulaşmasının ve içerdiği ideolojik öğelerin küreselleşme ideolojisiyle yakın bir ilişkisinin bulunduğu varsayımından yola çıkıyor. Yazıda, ulus-devleti sorgulama çerçevesinde güç kazanan ve bunu radikal ve ilerici bir politika olarak sahiplenmiş gözükken bu kavramların ve daha genel olan ırk sosyolojisi (*etnik çalışmalar*) disiplininin, gerçekte, karşısında gözüktüğü ırkçılığı ve ulus-devlet mekanizmalarını yeniden üreten hegemonik vasıtalar olduğunun ortaya konması amaçlanıyor. Ancak Arslan, bunu işlevselci ve araçsalci bir açıklamadan kaçınarak, bu kavramların ve ırkçılığın çelişkili karakterlerini de açığa çıkaracak biçimde, söz konusu kavramları tarihselleştirmek yoluyla yapmaya yöneliyor. Bu doğrultuda modern dünyanın oluşumu ya

da kapitalist sistemin şekillenme aşamaları bağlamında uluslararası göç ve yapısal ırkçılık süreçlerini incelemeye giriyor.

Yine bu tartışmalarla iç içe geçen bir diğer makale ise **Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksis'e Doğru** başlığını taşıyor. Mark Gottdiener, kentsel düşünceyi daha aktif bir siyasal çizgiye yeniden çekmeye yönelik güçlü bir isteğin ürünü olduğunu belirttiği makalesinde, mekanın Marksist çözümleme açısından önemi üzerine Manuel Castells ve Henri Lefebvre arasında, 1970'lerin sonlarında gündeme gelen tartışmayı ele aldığını belirtiyor. Tartışmanın tarafları arasında kentsel kavramının nasıl tanımlanacağı konusundaki esaslı ayrılık, onları kentsel politika alanında da farklı politik sonuçlara götürmektedir. Kent mekanını işgücünün yeniden üretim süreci ile açıklayan Castells, kentsel praksişi günlük yaşamın dönüştürülmesi hedefi ile sınırlı görür. Kenti daha geniş bir çerçevede, biyolojik yeniden üretimin, işgücünün ve üretimin toplumsal ilişkilerinin yeniden üretiminin gerçekleştiği bir alan olarak tanımlayan Lefebvre ise mülkiyet ilişkilerinin kapitalist sistemin ayakta durabilmesindeki önemli rolünü kavrayan, kendi mekanını üretecek ve aynı zamanda da sınıf mücadelesinin çıkarları yönünde müdahalede bulunacak bir radikal hareketin gerekli olduğu düşüncesiyle ilgilenir. Bunlara karşılık Gottdiener ise kent mekanında (mülkiyet) değişim değerleri yerine toplumsal mekanın önceliğini ve üstünlüğünü öne çıkaran bir sosyo-mekansal praksis öneriyor. Ancak yazarın, bu sosyo-mekansal politik eylemin yani mekana kolektif biçimde el konulmasının sınırlılıklar içerdiğini vurguladığını da belirtmek gerekiyor.

Kent ve Kapitalizm dosyası, tüm bu tartışmaları tamamlayıcı nitelikteki yazılarla devam ediyor. Bunlardan ilki yerel siyasetin merkezinde yer alan belediyelerdeki işçi hareketlerini konu alıyor. Yüksel Akkaya makalesine belediye işçilerinin, işçi sınıfının görece geç oluşmuş ve örgütlenmiş bir kesimi olmalarına rağmen, Türkiye'de sınıfın en hareketli kanadını oluşturduğu tespitiyle başlıyor. Bu hareketlilikte belediyelerin bir yerel yönetim birimi olarak sahip olduğu özgün koşulların önemli rol oynadığının altını çizen Akkaya, belediyelerdeki işveren konumunu işgal eden belediye başkanlarının seçimle işbaşına gelmesinin ve belediye çalışanlarının da birer seçmen olmalarının bu özgünlüğün önemli belirleyicileri olduğunu belirtiyor. 1980 sonrasında kentleşme hızına ve yeni belediyelerin kurulmasına bağlı olarak sayıları artan belediye işçilerinin, bu döneme damgasını vuran sendikasılaştırma çabalarına kar-

şın, sendikalaşmada daha ısrarcı olduklarını ve sendikal örgütllükten vazgeçemediklerini ortaya koyan yazı, aynı zamanda 1990'lı yılların grevleri ile 1980 öncesinin grevleri ve grev dışı eylemleri karşılaştırıldığında, belediye işçilerinin Türkiye işçi hareketindeki yeri ve önemini kaybettiğini de vurguluyor. Eylemleri kent yaşamını ve halkı doğrudan ilgilendirdiği için, genel sınıf hareketi açısından önemli bir fırsat yaratsa da belediye işçilerinin eylemlere daha çok kendi dar çıkarları açısından bakmış ve toplumsal çıkarları da gözetken bir muhalefet hareketi yaratamamış olmasının, hem belediye işçileri hem de kentte yaşayan emekçiler ve kent yoksulları için önemli handikaplar oluşturduğu, bu çalışmanın sunduğu önemli bir bilgi.

Diğer makalemiz de yine yerel siyaset düzeyinde Marksizm ve kent ilişkisini kuvveden fiile çıkaran bir deneyimle ilgili. 1959 Devrimi'nden beri özgün bir sosyalizm deneyimi olarak varlığını sürdüren Küba'nın konut politikalarını değerlendiren bu yazı; Devrimin ilk yirmi yılında kaynakların konuttan çok ekonomik gelişmeyi hızlandırmaya ve eğitim, sağlık hizmetlerini sağlamaya ayrıldığını ancak izleyen yıllarda konuta yönelik ilginin arttığını vurgulayarak, kısıtlı ekonomik olanaklarla konut stokunun nasıl artırıldığı ve kiracılık, miras ve konut kullanım hakkı, kentsel arsaların dağıtımı, konutların bakım ve onarımı konularında düğümlenen sorunların nasıl çözüldüğü üzerinde duruyor. Kübalı ailelerin kullanım hakkı güvenliği ve görece düşük konut maliyetlerinden yararlandığı; bunların pek çok ABD'li ve Batı Avrupalı hane halkının gıptayla bakacağı güvenceler olduğunu vurgulayan Jill Hamberg, Küba'da mahallelerin toplumsal ve ırksal olarak bütünleştiğine ve özel bankaların, büyük ölçekli müteahhitlerin, arsa spekülâtörlerinin ve inşaat şirketlerinin olmadığına dikkat çekiyor.

Bu sayının kitap eleştirisi ve tanıtımı bölümünde ise yine dosya konumuzla ilgili iki kitaba yer veriyoruz. Brezilya'nın Rio Grande do Sol eyaletinin başkenti olan Porto Alegre'deki katılımcı-sosyalist belediyecilik pratiğini anlatan **Porto Alegre: Özgün Bir Belediyecilik Deneyimi** adlı kitabı ele aldığı yazıda M. Bayram Mısır, kapitalizm koşullarında sosyalist bir yerel yönetim pratiğinin olanak ve sınırlılıklarını tartışıyor. E. Atilla Aytekin ise dergimizin bu sayısında da bir yazısını bulacağınız H. Tanık Şengül'ün bugünlerde çıkacak olan **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar** başlıklı kitabını değerlendiriyor.